

Nationalmuseet

Pels
- liv eller død?

 National Museum of Denmark

Frederik d. 7 i Våbe af hemelin
Foto: De Danske Kongers Kronologiske Samling

Pels

- liv eller død?

Pels er naturligt! Pels er mord! Pels er frækt! Pels kan fascinere, men pels kan også forarge. Nogle forbinder pels med luksus og skønhed, og andre finder det moralsk forkasteligt at bruge pels ud fra et dyreetisk hensyn.

Engang var brugen af pels ikke et emne, der blev sat spørgsmålstegn ved. For at overleve og klare sig igennem vinterkulden brugte mange mennesker pels. I det kolde nord var det bl.a. pels fra rensdyr, isbjørn, sæl og ræv. Længere mod syd gik de fattige med pels fra kat, ræv og får, mens de kongelige og adelige bar pels af mere sjældne og eksotiske dyr som hermelin eller vinterpels fra egern. For dem var det ikke kun et spørgsmål om at holde varmen. At iklæde sig pels fra eksotiske dyr viste også at man havde status og magt.

Siden 1960'erne er der kommet større fokus på både vilde og opdrættede dyr, og i dag diskuterer vi i høj grad dyrevelfærd - også pelsdyrenes. Mange forskellige personer tager del i debatten. Politikere, sangere, skuespillere, designere og modeller viser deres synspunkter. Fra både pelsbranchen og dyreværnsorganisationerne er det populært at bruge kendte personer for at fremme deres sag. København Fur, som er et af verdens

største steder for salg af pels, bruger Jokeren som reklamesøjle. Dyreretsorganisationen Anima, der arbejder ud fra en filosofi om at dyr grundlæggende har rettigheder, bruger Helena Christensen og Linse Kessler. Der er dog mange måder at tage stilling på - og man behøver ikke være kendt for at gøre det.

I dag er pels blevet et politisk "varmt" emne. Mange interesser er i spil. De danske pelsdyravlere tjener mange penge til statskassen, og de fastholder retten til at opdrætte pelsdyr og sælge skind. Omvendt kæmper flere dyreværnsorganisationer ihærdigt imod brugen af pels, bl.a. ved at forsøge at påvirke politikere og meningsdannere. Pelsdyravl er i nogle europæiske lande blevet forbudt, og EU har indført et forbud mod import af ting lavet af sæl - dog med en undtagelse for de oprindelige folk i Grønland og Canada.

Hele debatten bliver ikke mindst interessant af, at vi i dag ikke har brug for pels for at overleve. I dag findes der mange andre alternativer til at holde varmen og være smukt klædt. Spørgsmålet er derfor: Hvorfor klæder vi os stadig i pels, og er det OK?

Foto: Carsten Egevang

Foto: Carsten Egevang

Pelsén fra nord

I 2009 indførte EU et forbud imod import af produkter fra sæl bl.a. tøj og kød. Sælsskind og ting fra sæler produceret af oprindelige folk er dog undtaget - de må stadig sælges bl.a. sælsskind inden for EU. Dette kaldes inuitundtagelsen. Inuit betyder menneske og karakteriserer de oprindelige folk, som lever langs kysterne i Nordamerika, Grønland og det nordøstlige Sibirien.

Inuitternes fangst har en lang tradition bag sig. Som andre naturfolk havde de en animistisk opfattelse af tilværelsen. Det betyder, at de troede på, at alt i naturen havde en sjæl eller ånd. Det var derfor afgørende, at man viste dyrene respekt både under og efter fangsten. Hvis man ikke gjorde det, ville dyrene ikke lade sig fange. For en befolkning, der i høj grad levede af de dyr, de kunne fange - både hvad angår mad, tøj og endda redskaber - var manglende fangstlykke en katastrofe.

For at sikre fangstlykken og ære dyrene skulle fangerne helst være ikklædt nyt tøj under fangsten. De måtte også bruge smukt

Siden 2006 er Grønlands eksport af sælskind faldet fra 60 millioner til 6 millioner kr.

Grønlands sælfangst er 100 % bæredygtig

Der er 16 millioner sæler i Grønlands farvande

Den Grønlandske fangst er 150.000 sæler om året

Foto: Inuit Sila

Foto: Natronalmusee

udformede redskaber til fangsten og udnytte hele dyret. Når dyret var bragt hjem startede et renselsesritual. Fangerne dryppede for eksempel sælens snude med ferskvand. På den måde kunne sælens tørst slukkes efter det lange ophold i saltvand. Hvis ikke fangeren behandlede dyret godt, troede man, at dyrene ville straffe menneskene. Ingen dyr ville lade sig fange af mennesker, som ikke behandlede dem ordentligt og med respekt.

Nutidens forbud i EU mod salg af sæl blev vedtaget ud fra argumenter om dyrevelfærd. Det handler om at sikre, at der ikke er produkter fremstillet af sæler, som er aflivet og flået på en måde, der har påført dem unødigt smerte, angst og lidelse. Fangerne i Grønland og Canada forsøger at gøre opmærksom på forskellen mellem traditionel fangst og kommerciel fangst, og de kæmper for at få forbuddet mod salg af sæl ophævet. På trods af inuitundtagelsen har forbuddet haft store konsekvenser for fangerne. Siden forbuddet kom på dagsordenen er antallet af grønlandske fangere faldet med 34 %, og eksporten er faldet med 90 % på få år.

Fangerne argumenterer for, at sælfangsten er 100 % bæredygtig. Sælen har levet et liv i det fri, og alle dele fra sælen bruges efterfølgende til blandt andet tøj, mad og redskaber. Bestanden er vokset eksplosivt de sidste år, og man kunne fange tre gange så mange, uden at det ville have indvirkning på bestanden.

Fangerne har fået opbakning fra en lidt uventet kant nemlig WWF, Verdensnaturfonden. Fonden støtter den grønlandske sælfangst. Argumentet er, at sælfangsten er med til at opretholde en livsstil og kultur, som er opbygget i Grønland gennem årtusinder. Sælfangst er ifølge WWF også bæredygtigt, hvilket gør den værd at støtte. Sælerne har ikke levet deres liv i et bur. Skindet fra de sæler, som grønlandske fangere sælger, er et resultat af en bæredygtig fangst, ikke mindst fordi alt fra sælen bliver brugt. Sælkød kan den dag i dag findes på menuen i grønlandske hjem. Ifølge WWF skal vi ikke være bekymrede for sælen, bare fordi den er nuttet. Hvis vi lader os styre af vore følelser, gør det os blinde for jordens virkelig truede dyr.

Kampen om sælen

Fakta og gode argumenter til trods er det gerne de små hvide sælunger med store glasklare øjne, som mange tænker på, når de hører ordet sæl. Sælunger fik tilnavnet babysæler i 1970'erne, efter at debatten om sælerne var begyndt i 1960'erne. Her startede de hårde protester imod den årlige fangst af grønlandssælens unger ved Canadas kyst - de små hvide unger kaldet whitecoats. Aktivister strømmede til det østlige Canada for at stoppe fangsten, og Greenpeace blev kendt verden over. Ikke mindst for deres aktioner, hvor de blandt andet spraymalede de små hvide sælunger, for at gøre deres skind ubrugeligt. Den franske skuespillerinde Brigitte blev verdenskendt for billedet, hvor hun holder en hvid sælunge - en lille 'babysæl'. I dag er fangst af sælunger ikke længere lovligt. Faktisk har fangere i Grønland aldrig nedlagt sælunger, da grønlandssælen ikke yngler i landet. Alligevel har fangsten af sælunger i Canada haft stor betydning for vores nutidige syn på sælfangst og brug af sælskind.

Brigitte Bardot / All Over Press

Tegning: Anne-Marie Steen Petersen

Forskell på dyr?

Fra antikken kender vi de første tanker og diskussioner om dyreetik. F.eks. diskuterede den græske filosof Aristoteles, om dyr kan rangordnes i forhold til mennesker, eller om man skal behandle alle sansende væsner ens.

Både inden for vores egen kultur men også på tværs af kulturer er der meget forskellige syn på, hvordan vi skal behandle dyrene. Herhjemme giver nogle mennesker deres kæledyr tøj på, hvilket anses som meget underligt i andre kulturer. I Indien er køer hellige, mens de fleste herhjemme med glæde spiser oksekød. I Kina spiser man hunde og katte, som europæerne i dag betragter som kæledyr, hvis pels man har forbudt at sælge. Er der f.eks. forskel på, om det er hest eller hund, som er på gafflen frem for kylling eller gris?

Vi ser ofte forskelligt på dyr alt efter hvilken rolle, de har i vores liv. Dyrene tildeles forskellig

etisk betydning. Dyr kan placeres forskelligt på den sociozoologiske skala. Hvordan vi placerer dyrene afhænger af, hvor nyttigt dyret er, hvor tæt man er på det enkelte dyr, hvor nuttet og tiltrækkende dyret er, og hvor farligt dyret kan være. Vi klassificerer altså dyr som kæledyr, husdyr, nyttedyr og skadedyr.

Denne forskellige klassificering gør, at der er stor forskel på, hvordan vi behandler dyrene. For eksempel forsøger vi at aflive vores kæledyr på en smertefri måde, men hvad med rodden, som dør en langsom død af forgiftning? Rotten ses som et skadedyr, hvilket legitimerer, at vi må bekæmpe den på alle måder.

Et navn til forskel?

Den 10. maj 2014, på aftenen hvor finalen i Eurovision blev afholdt i København, blev der født en lille sælunge i en Belgisk Zoologisk have. Ungen fik straks navnet Conchita efter den østrigske eurovisionsvinder. Tidligere på samme år var ZOO i København blevet verdensberømt eller verdensberytet, fordi de havde aflivet den 1½ år gamle giraf Marius. Der var saglige argumenter for at aflive Marius for herefter at anvende den til løvefoder. Alligevel blev mange mennesker oprørte over aflivningen. Med sit navn Marius var giraffen ikke bare en giraf men en helt særlig giraf. I ZOO afholder man sig fra at give dyrene navne officielt, men internt blev giraffen kaldt Marius, hvilket var blevet spredt til offentligheden. Ifølge ZOO's direktør Bengt Holst er navnet netop af stor betydning for vores opfattelse af dyret, og vi kommer til at betragte det på lige fod med kæledyr som hunde og katte eller måske endda næsten som mennesker.

Hvordan skal vi behandle dyrene?

Mennesket har gennem historien skaffet pels på tre måder:

Ved at jage og nedlægge dyr med våben
Ved at fange dyr i fælder
Ved at opdrætte dyr.

I Danmark bruger vi i dag primært opdrættede dyr både til mad og til beklædning. Det er forbudt at fange pelsdyr i fælder, men det er tilladt at gå på jagt. Jagt er i Danmark en hobby, hvor det andre steder stadig er en vigtig kilde til føde.

Der er forskellige holdninger til hvilke metoder, der er mest humane eller i højere grad gør, at det er i orden at bruge dyret. Hvad er vigtigst?

At dyret dræbes hurtigt?
At dyret har levet naturligt?
At hele dyret bliver brugt?

Afhængig af hvad man fokuserer på, kan man have forskellige holdninger til, hvilke dyr vi skal bruge og hvordan vi skal håndtere dem. F.eks. sørger pelsavleren for, at dyret dør så hurtigt og smertefrit som muligt. Til gengæld har sælen levet et liv i det fri, indtil den dag den nedlægges.

De fleste dyreværnsforeninger argumenterer for, at vi skal skabe de bedst mulige forhold for dyrene. Nogle går dog endnu længere. De kræver, at dyr kun skal leve i deres naturlige omgivelser, og hævder, at det er forkert at jage dyr eller have husdyr og kæledyr. Dyr bør altså ikke betragtes som menneskers ejendom eller som ressourcer for mennesker. Fortalere for disse dyrerettigheder går ikke i pels og spiser heller ikke kød, æg eller mælkeprodukter på grund af deres dyreetiske holdning.

Er det i orden at opdrætte og fange dyr, hvis det gøres inden for rammerne af god dyrevelfærd?

Foto: Nattonmuseet

Foto: Polfoto

Dyrevelfærd

I 1916 fik Danmark sin første dyreværnslov, der satte retningslinjer for, hvordan man skulle behandle sine dyr. I 1800-tallet var interessen for dyrs liv og vilkår vokset, og den første danske dyreværnsforening blev stiftet i 1875. Det var Dyrenes Beskyttelse, som også eksisterer i dag. Man begyndte at argumentere for at skulle tage hensyn til dyrene - for deres egen skyld. Tidligere havde man udelukkende set dyr som ejendom, som den enkelte ejer kunne gøre med, hvad han ville.

I dag er de fleste enige om, at man skal tage hensyn til dyrene for dyrenes egen skyld. Der tales ofte om god dyrevelfærd, men der er mange forskellige holdninger til, hvad god dyrevelfærd er. Dyrevelfærd tager udgangspunkt i dyrenes behov og adfærd, men der findes ikke nogen klar definition af dyrevelfærd.

Mange har forsøgt at definere, hvad god dyrevelfærd er. I 1965 udarbejdede den britiske regering retningslinjer dyrenes velfærd. Disse er blevet videreudviklet 'De 5 friheder', som i dag er den mest kendte definition af god dyrevelfærd.

Frihed fra sult og tørst

Frihed fra ubehag

Frihed fra smerte, skade og sygdom

Frihed til at udtrykke normal adfærd

Frihed fra frygt og lidelse

Vægtes alle 5 friheder lige højt for alle dyr?

Et spørgsmål Om økonomi

Brugen af pels handler ikke kun om dyrevelfærd. Økonomi og politik er også vigtige faktorer. Pelsdyravl er i dag er Danmarks tredjestørste eksporterhverv. Der er ca. 1700 farme i Danmark, og i 2013 blev der omsat for 13,4 mia. kr. ved et salg af 21 mio. skind hos København Fur - det danske andelsejede auktionshus. Det svarer til to nye supersygehuse eller at holde Eurovision 60 gange. Gennem eksporten til udlandet og erhvervets mange arbejdspladser er pelsdyravlen uden diskussion en stor gevinst for den danske statskasse. At undvære indtægterne fra avl af pelsdyr og salg af pels vil kunne mærkes på den danske økonomi.

Hverken Grønland eller Canada er medlem af EU, og vedtagelsen af importforbuddet imod sælprodukter er blevet kritiseret, fordi det ikke har økonomiske eller sociale konsekvenser for medlemslandene i EU. En lignende kritik var gældende ved forbuddet mod ræveavl i Danmark.

I 2009 blev avl af ræve forbudt i Danmark, og farmene skal være udfaset i 2024. Det var ud fra begrundelsen, at man ikke kan holde dem på en velfærdsmæssig forsvarlig måde. Andre europæiske lande, f.eks. England, Holland, Østrig, Kroatien og Bulgarien har også helt eller delvist forbudt pelsdyravl ud fra moralske og dyreetiske synspunkter. Avl af ræve var også før forbuddet minimal i Danmark, og indtægterne kommer primært fra mink. Derved havde forbuddet ikke den store konsekvens for erhvervet. Det blev dog forinden vurderet, at man ud fra et dyreetisk synspunkt ikke kan forsvare at holde ræve i fangenskab. Spørgsmålet er, hvorfor det vurderes, at det er mindre problematisk at holde mink i fangenskab. Hvad er forskellen på ræv og mink?

Foto: København Fur

Er brugen af pels bæredygtig?

Bæredygtighed er et forholdsvis nyt begreb, som bruges mere og mere i vores hverdag. Der er kommet fokus på, om det vi foretager os, er bæredygtigt. Men hvad er bæredygtighed?

Overordnet set handler bæredygtighed om at skabe de bedst mulige forhold for miljø og mennesker nu og især i fremtiden. I hverdagen hører man ofte begreber som økonomisk bæredygtighed, bæredygtigt design og miljømæssig bæredygtighed. Det er ikke altid nemt at gennemskue, hvad der er bæredygtigt.

Kopenhagen Fur skriver, at "(...) man kan argumentere for brugen af pels som et mere miljøvenligt produkt end syntetiske materialer." Pels er et naturligt og nedbrydeligt materiale, og det kan ikke ses som mere luksuriøst end så mange andre produkter, vi omgiver os med.

Anima skriver derimod, at "Miljøbelastningen af 1 kg. pels er mindst 5 gange så stor som for tekstiler." Især garveprocessen, som bearbejder rå huder, skind eller bereder pels til beklædning, er blevet kritiseret som forurenende. Selvom der arbejdes med forskellige metoder, produceres der ved garvning store mængder spildevand, som indeholder mængder af organisk stof og kromsalte. Krom er et meget giftigt tungmetal, der ligesom kviksølv bevæger sig op gennem fødekæden.

Omvendt kritiseres processen til fremstilling af kunstige tekstiler og materialer også som forurenende. Det samme gælder når

f.eks. bomuld enten skal bleges eller farves. Modeindustrien er generelt en af de mest forurenende industrier i verden. Industrien bruger over 5000 kemikalier og omfatter op mod 25% af alle kemikalier i verden.

Indenfor pelsindustrien, såvel som indenfor resten af tekstilindustrien, arbejdes der på at gøre produktionen mere bæredygtig og mindre forurenende. De fleste firmaer har i deres firmapolitik og på deres hjemmeside fået indført målsætninger om bæredygtighed, ansvarlighed osv., som skal udtrykke, at organisationen ønsker at vise, at deres produkter skader naturen og mennesker mindst muligt. Mink på danske farme fodres med affald fra fiske- og slagteindustrien, hvilket er god brug af overskydende ressourcer, og dette kan kaldes en bæredygtig proces. Kopenhagen Fur fremhæver desuden at minken bruges 100%. Minkens kød er meget fedtholdigt og kan anvendes som biodisel. Kroppen kan laves til benmel, som kan anvendes til varme, og asken herfra kan endda bruges som komponent i asfalt eller gødning. Omvendt fokuserer kritikerne bl.a. på, at den ammoniak, der udledes fra minkenes afføring, kan forsure jorden, hvilket ikke er bæredygtigt i et miljømæssigt perspektiv.

Hvad skal man tro på? Det er ikke nemt som forbruger at finde ud af hvilke produkter, der er mest bæredygtige.

Skøn(t) med pels?

Tænker du på rappere som Kanye West, P. Diddy, Macklemore og Jokeren, når du tænker på hvordan vi bruger pels i dag? Eller tænker du på din mormors vinterfrakke og sælskindslufferne til de kolde måneder? Pels bruges i dag på mange måder på tværs af generationer og køn. Det er der ikke noget nyt i. I 1969 kunne man i 'Alt for damerne' læse: "Mink er en spændende oplevelse. Kvinder over hele verden drømmer om den - og mænd fascineres. Hvorfor? Fordi mink fremhæver en kvindes skønhed som intet andet pelsværk." I TV-serien Matador får man et indblik i, hvordan status og skønhed knyttes til pels i 1930'erne og 1940'erne. Serien viser både, at det blandt borgerskabet var normalt at gå med pels, men den viser også, at pels var en stor luksus og noget som var eftertragtet. En kendt 'pelsscene' viser byens to velhavende mænd, Hr. Skjern og Hr. Varnæs, som har givet deres hustruer, Ingeborg og Maude, en pels i gave, der vækker misundelse hos byens kvindelige indbyggere. Uheldigvis har de fået ens pelse, og de kan ikke udholde at blive set i byen med den samme pels.

Også hos inuitterne blev og bliver pels forbundet med skønhed. Brugen af pels handlede ikke kun om at holde sig varm under ekstreme vejrforhold. Dragterne kunne også bruges til at signalere status og tilhørsforhold. Både mænd og kvinder gik med pels. Man kunne på lang afstand genkende, om det var en mand eller kvinde. Mandspelse havde lige kanter foruden, mens kvindernes pelse havde en snip for og bag nederst på jakken, og hættten blev brugt til at bære små børn i. Tøjet havde to lag: det yderste med pelsen udad og det inderste med pelsen indad. Udformningen og skindvalget var meget forskelligt for de to køn og var en måde at signalere kønnet på. Kvinderne syede dragterne, og det var ikke et let arbejde at producere de flotte vind- og vandtætte dragter af tykt skind - derfor var de bedste syersker også attraktive kvinder.

Hvem går med pels i dag? Sender man nogle bestemte signaler ved at gå i pels eller er det ligeså neutralt som vinterjakken med gåsedun?

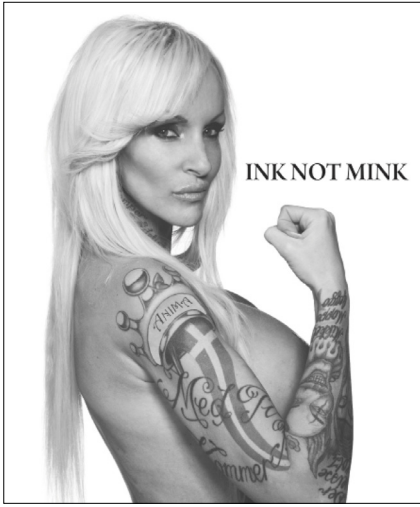
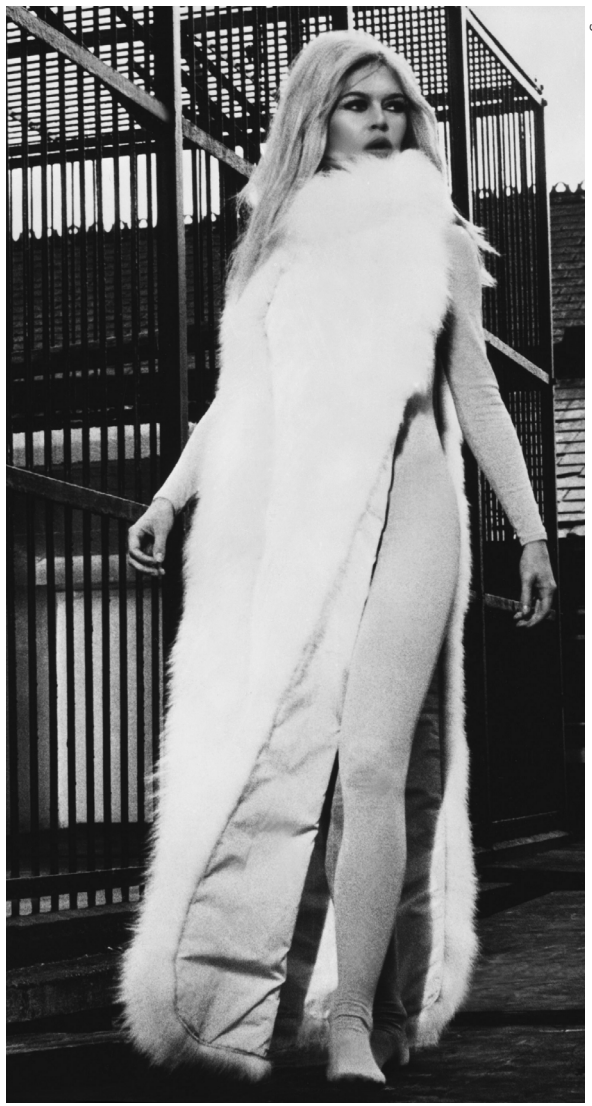
Hellere nøggen end pels?

I dag kan alle gå med pels, hvis de har lyst og råd. Der er stor forskel på prisen afhængig af hvilket dyr det er, og om det er vintage eller nyt. Både det at bruge pels eller bevidst at fravælge pels kan udtrykke et personligt statement.

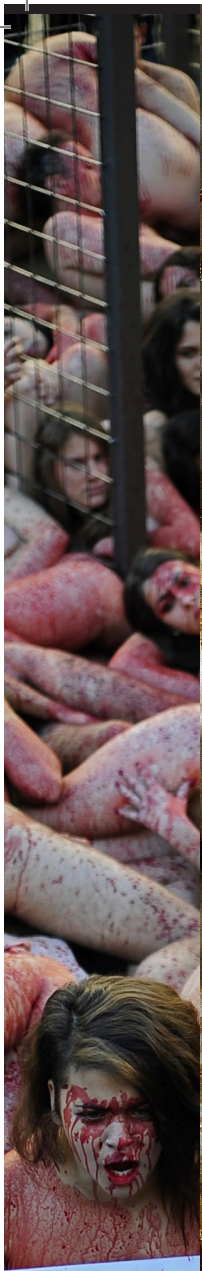
Pels var indtil 1970'erne særdeles populært. Det kunne både vise at man havde stil, position og råd. I 1970'erne tog debatten om brug af pels for alvor fat. Brigitte Bardot, som siden da har viet sit liv til pelsmodstanden, var som topmodel i 1950'erne iklædt adskillige typer pels. Et gammelt ordsprog siger, at man har et standpunkt til man tager et nyt. Sådan var det også med Birgitte Bardot og mange af de andre modeller, der i 1990'erne deltog i kampagnen "I'd Rather Go Naked Than Wear Fur". Deres holdninger varerede dog ikke evigt - nogle år senere så man dem på catwalken iført pels.

I dag anser nogle pels som unødvendig luksus, fordi vi har mange alternativer til at holde os smukke og varme. Andre mener, at meget andet i vores hverdag også er luksus, f.eks. at slå dyr ihjel for at spise kød. Vi kan sagtens klare os med grøntsager, som er langt mere klimavenligt end kød.

Der er mange ting at overveje. Er det f.eks. bedre at gå med sælskindspels, hvor sælen har levet et liv i det fri end at gå med pels fra opdrættet mink? Er det at gå i pels det samme som at gå med sko af læder eller at spise en god steak? Er pels en vidunderlig eller unødvendig luksus og er brugen af pels helt uacceptabelt eller sund fornuft?

Linse Kessler
Foto: Maria Christina Jarltoft

Forfatter: Marie Bonde Olesen
Grafisk design: Bogdan Szymczyk
Tryk: GP-tryk
Se undervisningstilbud på: www.natmus.dk
Undervisning bestilles på: undervisning@natmus.dk
eller på 41206066 mellem 10-14 på hverdage
ISBN: 978-87-7602-319-5

**How
Many
Lives
Just for
a coat?**
SinPiel.org

